

*Нада Г. Новаковић**

*КРИЗА, ШТРАЈКОВИ И ПРОТЕСТИ ГРАЂАНА***

Сажетак

Рад се бави глобалном кризом, радничким штрајковима и протестима грађана у свету у периоду 2010-2014. година, тј. током ширења и продубљивања кризе. На почетку је кратак осврт на различита схватања суштине, димензија, актера и најважнијих последица кризе. Указује се на вишедимензионалност светске кризе и потребу да се она интердисциплинарно истражује. Централни део текста представља социолошка анализа реформи радног законодавства, тржишта рада, пензионог система и социјалне политике. За сваку од тих области наводе се најважнији резултати истраживања узрока, динамике, учесника и последица радничких штрајкова и грађанских протеста. Полазна теза је да неолиберални модел глобализације највише штити интересе крупног светског капитала. Они су главни узроци светске кризе, а средњи и доњи слојеви и класе највише трпе њене последице. То се доказује анализом штрајкова и протеста грађана, односом послодаваца, државе и јавности према њима. На крају, аутор закључује да су штрајкови и протести грађана мање

* Институт друштвених наука, Београд

** Текст је резултат рада на пројекту „Структурне, друштвене и историјске промене српског друштва у контексту европских интеграција и глобализације“ (бр. 179039), који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије, 2011-2014.

ефикасни на крају него што су били на почетку посматраног периода.

Кључне речи: светска криза, штрајкови, протести, интереси, капитализам, грађани.

Осврт на схватања о светској кризи

Постоје бројни радови о светској кризи. Они се односе на различита питања. Једни се аутори баве пореклом кризе, други динамиком њеног ширења, трећи последицама, четврти најважнијим субјектима који њом управљају а пети нуде решења насталих проблема. Има и таквих који указују само на поједине аспекте кризе, или само описују проблеме са којима се срећу грађани конкретног друштва или државе. Занимљиво је да у том мноштву ставова о кризи постоји несразмерно мало нових идеја. У суштини, још нема неке развијене теорије и целовитог гледишта о природи, и начинима превазилажења глобалне кризе.

Међу теоретичарима о економској кризи постоје, најопштије речено, две међусобно различите групације. Једна се ослања на тзв. чикашку економску школу на челу са Милтоном Фридманом (књига *Капитализам и слобода* и друге). Они развијају идеје о слободи појединца, тржишта и минималној улози државе у регулацији привредног и друштвеног живота. То су темељи концепта неолибералне идеологије, која максимално штити интересе светске капиталистичке класе. Друга полази од сасвим супротних претпоставки, које је заступао Џон Мајнард Кејнс (књига *Опита теорија запослености, камате и новца*). У економији, али и шире, то су критичари неолибералног модела капитализма, глобализације и свега што из тога произлази (стагнација и рецесија, незапосленост, губитак радних и социјалних права, мања социјална заштита појединца и породице).¹ Из наведених разлика произлазе и различита тумачења политика и мера за излазак из кризе. Први су широко прихваћени од стране

1 Stiglic, Džozef, *Slobodan pad*, Akademska knjiga, Novi Sad, 2012; Небојша Катић, „Неолиберални корени светске економске кризе“, *Нова српска политичка мисао*, Београд бр. 3-4/2009 стр. 25-54; Слободан Комазец, *Слом финансијске империје и нова стратегија крупног капитала*, Београд, 2014; Оскар Ковач, „Узроци и могући концепти решавања светске финансијске кризе“, *Нова српска политичка мисао*, Београд, бр. 3-4/2009, стр. 7-24.

светске капиталистичке класе тј. имају велики утицај на најважније светске центре финансијске и политичке моћи. Други су против тога, а за доносиоце најважнијих одлука су више морална критика него стварна препрека. У економији се ови истраживачи позивају на Кејнза, у друштвеним наукама на изворна значења појма слободе, демократије и морала. Они критикују похлепу за профитом, неумереност у стицању богатства и државу, која прерасподељује богатство од сиромашних ка богатим грађанима. Често истичу да у свету расту економске и социјалне неједнакости у свету, а предузете мере више „потпаљују“ него санирају насталу ситуацију.

Најважнији актери светске кризе су глобална капиталистичка класа, центри финансијске, економске, политичке и војне моћи, мултинационалне компаније и националне капиталистичке класе. На рубу друштвене моћи су најмасовнији губитници глобализације и економске кризе, становништво капиталистичке (полу)периферије. Они плаћају највећу економску, социјалну и људску цену ширења и продубљивања кризе. Њима се прикључују и средњи слојеви и ниже класе у развијеним капиталистичким друштвима. Глобална криза је сваког од поменутих актера различито погодила. Општи тренд је раст моћи, профита и богатства мултинационалних компанија и крупних капиталиста. Њихове интересе штити држава и најважније међународне институције (ММФ, ЕУ; СБ; ОУН). Оне диктирају услове пословања и начине живота грађана широм света, али у корист најмоћнијих класа и држава.² Укратко речено, током кризе порасле су економске и друштвене неједнакости између континената, региона и унутар националних држава. Бранко Милановић је закључио да је раст неједнакости у расподели дохотка главни узрок кризе.³ Стварну цену плаћају милиони незапосленог и

2 Најслабије државе највише осећају последице притиска међународних институција на доношење државних одлука. Види: Петар Матић, „Државни капацитет у доба глобализације“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 3/ 2012, стр. 108; Слободан Комазец сматра да ММФ, СБ и СТО треба извући испод доминантне улоге САД-а (*Слом финансијске империје и нова стратегија крупног капитала*, Београд, 2014 .стр. 30).

3 Бранко Милановић, *Богаташи и сиромаси*, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 160. Према неким теоретичарима излаз из кризе зависи, поред осталог, од промена на светској геополитичкој сцени (Arrighi, Giovanni, *Adam Smith in Being: Leneages of the Twenty First Century*, Verso, London,

осиромашеног становништва. Против тога су се радници, средњи слојеви и грађани све чешће и жешће бунили, организовањем штрајкова, јавних протеста и демонстрација. Успех тих акција системски је био ограничен, интересима и моћи домаће и светске капиталистичке класе.

Промене радног законодавства и тржишта рада

Социолошка анализа штрајкова и грађанских протеста против измена радног законодавства и реформи тржишта рада односи се на период 2010-2014. година, тј. од почетка „другог таласа“ светске кризе до данас. У центру истраживања је отпор изменама и примени закона о раду у правцу стварања тзв. флексибилног тржишта рада.

Суштина измена радног законодавства

Неравнотежа моћи између удружења послодаваца и синдиката запослених са светском кризом се појачала у корист капиталистичке класе. Она је наметала ново радно законодавство, које је укидало и достигнута синдикална права. Томе се нису могли супроставити синдикати ван националних граница, јер су далеко слабији од удружења послодаваца. Интересе капиталиста штите најважније међународне организације (ИЛО, ММФ, СБ).

Најважније тековине историјске борбе радника и синдиката полако али сигурно су нестајале. Још пре отвореног наступања глобалне кризе посегло се за увођењем несигурних радних односа, уговора о раду на краће време, мањим зарадама, посебно за младе. Најпре су то предлагале поједине компаније (Simmens, Philips, Mercedes, Fiat⁴), а потом и ресорни министри. Од радника се тражило да раде дуже,

2007. О еколошким кризама у капитализму више је писао Harvey David (*The Enigme of the Capital and Crisis of Capitalism*, Profile Book, London, 2010).

4 Fiat је месецима уцењивао запослене у различитим погонима да ће остати без посла или ће се одселити ако не прихвате лошије зараде и услове рада. Штрајкови нису помогли, а на референду се одлучило да се прихвате ниже зараде, више неплаћеног рада, губитак права на штрајк и на плаћено боловање. Марина Лаловић, „Фијат између референдума и штрајка“, *Политика*, 14.01.2011, <http://www.politika.rs/rubrike/Svet/Fijat-izmedju-referenduma-i-strajka.sr.html>, (приступљено 20/01/2012.)

за исту зараду, или да склапају уговоре на краће време, с неизвесним запослењем код истог послодавца. Француска је типичан пример за то. Више од 3 милиона солидарних радника, студената и грађана се 28. марта 2006. године успешно супроставило у генералном штрајку и више од 130 протеста изменама закона о запошљавању. У најновијем таласу кризе (2013. године) земљу је преплавио талас масовних штрајкова због закон о раду. У једном протесту захтевао се и рад недељом!⁵ Синдикати су јаки, солидарни, иако је синдикално организовано свега 8 % запослених, док је 1950. године било 50%. (У Немачкој 18%, у Британији 26%). У Немачкој су јаки синдикати у јавном сектору, али су сличне измене закона о раду лако усвојене 2005. године. Штрајкачи и демонстранти су се супростављали реорганизацији предузећа, отпуштању радника, већој конкуренцији тј. довођењу радника изван предузећа и сл. У В. Британији је забележен и штрајк против запошљавања странаца.⁶ што слично било је у Аустралији, с тим што су се странцима супростављали и синдикати. У три државе САД-а 2011. године радници у јавном сектору протестовали су против укидања синдикалних права. Занимљиво је да су Словенци 2011. године референдумом одбацили закон о хонорарном раду.⁷ У Србији и региону није било озбиљнијих и масовнијих штрајкова против нових закона о раду.

Штрајкови и протести против закона о раду и флексибилног тржишта рада

Немачка привреда је најразвијенија у ЕУ, незапосленост је ниска а синдикати релативно јаки. На нивоу предузећа и

5 Милошевић, Милан, Enzo, Mangini i Andrej, Ivanji,, „Европа на улици: Француска епидемија у држави благостања“, *Време*, 28. 10, 2010, бр. 1034, <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=957621>, (приступљено 01/11/2010.); Протест у Паризу: Хоће да раде и недељом, *Васељенска*, 03.10.2013, <http://www.vaseljenska.com/vesti-dana/protest-u-parizu-hoce-da-rade-nedeljom/>, (приступљено 05/10/2013.)

6 „Штрајкови у Великој Британији због запошљавања странаца“, *Политика*, 30. 01. 2009. <http://www.politika.rs/vesti/najnovije-vesti-STRAJKOVI-U-VELIKOJ-BRITANIJI-ZBOG-ZAPOSJAVANJA-STRANACA-i73369.sr.html>, (приступљено 31/01/2009.)

7 „Slovenci neće privremene poslove“, *Б 92*, 10. 04. 2011, http://www.b92.net/biz/vesti/region.php?yyyy=2011&mm=04&dd=11&nav_id=505387, (приступљено 04/05/2011.)

грана организовани су штрајкови, за раст зарада од свега неколико процената. Синдикат железничара је у јесен 2014. године покренуо више штрајкова за веће зараде и скраћење радне недеље 39 на 37 часова. Пилоти Луфтханзе често су штрајковали за веће зараде, боље услове рада и пензионисања. Имају мали али јак синдикат. Солидарно су, на европском нивоу, протествовали и против закона о већем броју часова лета, што угрожава и безбедност путника.⁸

Велика Британија је донела флексибилне радно законодавство и мерама штедње терет кризе пребацивала на средње и ниже класе и слојеве. Масовно су гашена радна места, што је изазвало бројне штрајкове и протесте запослених и грађана. Нарочит одјек имали су штрајкови у лондонском метроу, који користи дневно 3,5 милиона људи. У јесен 2010. године штрајковало се против укидања 800 радних места. Власт је штрајк прогласила политичким. У априлу 2014. године укидало се 950 радних места, па је организован дводневни генерални штрајк.⁹ Лакше отпуштање је у суштини нових закона о раду. Французи су због тога организовали и општи генерални штрајк.¹⁰ Штрајковали су запослени у државним службама, социјални радници, запослени у пошти и у транспорту.

Португал, Шпанија, Италија и Грчка су протеклих шест година биле земље у којима се често и жестоко штрајковало и демонстрирало. Поводи су били различити, али најчешће изазвани економском кризом. Насупрот незадовољних радника и грађана били су полиција, али и војска. Коришћена су сва средства убеђивања, од парола до физичких обрачуна, затварања и убијања. Овде се издвајају неки од штрајкова и протеста поводом закона о раду. У Португалу је 24. новембра 2010. године био највећи штрајк у историји земље. Од 5

8 „Немачки пилоти и железничари у штрајку“, *Блиц*, 07.10. 2014. <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/500508/Nemacki-piloti-i-zeleznicari-u-strajku>, (приступљено 10/10/2014.).

9 „Милиони путника у проблему: Штрајк лондонског метроа“, *Блиц*, 28.04.2014, <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/461076/Milioni-putnika-u-problemu-Strajk-londonskog-metroa>, (приступљено 06/05/2014.).

10 „У Француској проглашен национални штрајк“, *Моје новости*, 05 .03. 2013, http://mojenovosti.com/lat/index.php?option=btg_novosti&catnovosti=0&idnovost=63565&U-Francuskoj-proglasen-nacionalni-strajk#.VNUc4_nF-2s, (приступљено 12/04/ 2013.).

милиона запослених штрајковало је 3,5 милиона! Бранили су радна права: минималне зараде, уговоре радника на неодређено време и пензије.¹¹ Први пут после 22 године сарађивале су две највеће синдикалне централе (UGT и CGTP). У Шпанији је септембра 2010. године у генералном штрајку учествовало 10 милиона радника и службеника, или 70% од свих запослених. Били су против закона о раду који омогућава лакше отпуштање и запошљавање, дужи радни век за 2 године, нижа социјална примања за незапослене и мање зараде у јавном сектору. Штрајк је био уперен против премијера (Jose Luis Zapatero) из Социјалистичке радничке партије. Он је у децембру 2010. године сломио штрајк контролора лета тако што је војска штрајкаче силом враћала на посао.¹² Контролори су штрајковали против нижих плата (за 40%), већег броја часова рада а краћег одмора. Касније су масовно против губитка радних места штрајковали запослени у јавном сектору. Стопа незапослености 2013. године била је у Италији 12,2, Португалу 16,5, Шпанији 26,1 и Грчкој 27,3. Незапосленост младих била је вишеструко већа (58,3%, 55,5%, 40,0% и 37,7% ретроспективно)¹³.

Радници Шпаније су први генерални штрајк организовали 2010. године против десничарске владе, тј. због рецесије, високе незапослености и начина решавања кризе. У марту 2012. године влада је најавила гашење 630.000 радних места и раст незапослености на 24,3%. Донет је рестриктивни закон о раду, против кога су Шпанци штрајковали и јавно демонстрирали широм земље. Најважније измене су биле: ниже отпремнине, лако отпуштање (из економских разлога), мање зараде, дужи пробни рад, непоштовање колективних уговора, територијално премештање радника и сл. Штрајкачи су носили паролу: „Не реформи рада!“¹⁴ Власт се силом са

11 “Одржан највећи генерални штрајк у повијести Португала“, *Радничка борба*, 03. 12. 2010, <http://www.radnickaborba.org/2010/12/03/841/> (приступљено 08/12/2011.)

12 „Шпањолска влада послала војску како би сломила штрајк контролора лета“, *Радничка борба*, 08. 12. 2010, <http://www.radnickaborba.org/2010/12/08/spanjolska-vlada-poslala-vojsku-kako-bi-razbila-strajk-kontrolora-leta/> (приступљено 03/12/2012.)

13 Eurostat, *Unemployment Statistics (2014)*, <http://ec.europa.eu/eurostat/data/data-base/> (приступљено 10/01/2015.)

14 Бранка Радоја (прир.), „Шпањолци на улицама против реформе рада“,

њима обрачунавала. Још суровије било је у штрајку рудара. Влада је планирала мање субвенције и затварање рудника, тј. губитак 25.000 радних места.¹⁵ Рудари су данима, са породицама, демонстрирали у центру Мадрида, а касније се и оружано борили против полиције. Подржали су их синдикати, грађани и покрет „15 М“.

Највећа конфедерација синдиката Италије (CGIL) је у мају 2011. године организовала генерални штрајк. Учествовало је 100.000 радника. Захтеви су били: нижи порези, веће плате и инвестиције за нова радна места и већа права радника.¹⁶ Исти синдикат је предводио (са UIL) и генералне штрајкове у октобру и децембру 2014. године. Оба су била против закона о раду и реформе тржишта рада, лакшег отпуштања радника, а нових повластица за послодавце. Штрајк је комбинован са јавним протестима грађана широм Италије. У првом штрајку (25 октобра) учествовало је више од милион радника и грађана. Само у Риму марширало је милион људи. Касније их је у Риму (12. децембра) било око сто хиљада, а демонстрирало се у још 54 града.¹⁷ Штрајкови су били неуспешни јер нису битније изменили политику премијера Матеа Ренџија.

У Грчкој се штрајковало често, масовно и жестоко. Скоро да нема професије која није штрајковала. Били су то штрајкови комбиновани са јавним демонстрацијама, митинзима, сукобима са полицијом, насиљем и људским жртвама. Током 2012. године било је 2 000 штрајкова, а од почетка 2011. до средине 2013. године 36 „свегрчких“. Штрајковало се против лакшег отпуштања радника, непоштовања колективних уговора, смањења и замрзавања плата, премештања на „мобилне листе“.¹⁸ Бранило се и право на штрајк (против

Слободна Европа, 29. 03. 2012., http://www.slobodnaevropa.org/content/spanci_na_ulicama_protiv_reforme_rada/24530880.html, (приступљено 30/03/2012.)

15 *Španija u plamenu, masovna hapšenja tokom generalnog štrajka*, *Blic*, 29. 03. 2012. <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/314626/Španija-u-plamenu-masovna-hapšenja-tokom-generalnog-strajka>, (приступљено 11/04/2012.)

16 „Генерални штрајк у Италији окупио стотине хиљада радника“, *Блиц*, 06. 05. 2011, <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/252275/Generalni-strajk-u-Italiji-okupio-stotine-hiljada-radnika>, (приступљено 06/06/2012.)

17 Немања Влacho, „Италија у блокади“, Ренџи на удару“, *Блиц*, 13. 12. 2014, <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/519013/Italija-u-blokadi--Renci-na-udaru>, (приступљено 16/ 01/2015.)

18 Државни службеници су премештани на било које друго радно место, а

цивилне мобилизације штрајкача) и достигнута демократска права. Штрајкове појединих професија организовали су најчешће два синдиката, Синдикат државних службеника ((ADEDI) и Конфедерација радника Грчке (GSEE)). У већини генералних штрајкова наступали су заједно. У мају 2010. године 3 милиона радника је штрајковало и протествовало против кризе и лошег стандарда радника¹⁹. Мало касније, у јуну, био је генерални штрајк против лакшег отпуштања и реформе тржишта рада. У генералном штрајку из фебруара 2013. године милион грађана протествовало је на улицама. Касније је борба против губитка радних места била у центру штрајкова против политике штедње. Исто је било и у демонстрацијама крајем 2014. године.²⁰

Реформе пензијског система и социјалног осигурања

Промене пензијског система биле су подстакнуте пензионисањем „baby boom“ генерације и ширењем економске кризе. Наступила је штедња и смањење права грађана.²¹ То је посебно погађало поједине професије. У Норвешкој су то били запослени у нафтној индустрији, у Шпанији железничари и рудари, у Грчкој поморци и службеници у јавном сектору и сл. Отпор реформама пензијског система био је различит. То је зависило од степена организованости запослених и

после 180 дана су, ако нема другог посла, добијали отказ.

- 19 „Генерални штрајк у Грчкој“, *Радничка борба*, 08. 05. 2010, <http://www.radnickaborba.org/2010/05/08/606/>, (приступљено 15/08/2008.)
- 20 „Štrajk radnika u Grčkoj“, *RTS*, 29. 06. 2010, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/11/Region/730696/%C5%A0trajk+radnika+u+Gr%C4%8Dkoj.html>, (приступљено 10/06/2010.); „Данас генерални штрајк у Грчкој.“, *24 Sata*, 16. 07. 2013, <http://arhiva.24sata.rs/vesti/svet/vest/danas-generalni-strajk-u-grckoj/97902.phtml>, (приступљено 20/07/2013.); „Паралисана земља : Грчка у генералном штрајку“, *Блиц*, 27. 11. 2014, <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/514621/PARALISANA-ZEMLJA-Grcka-u-generalnom-strajku>, (приступљено 29/11/2014.)
- 21 Д. Шукловић, *Неједнакости, незапосленост и криза*, Институт друштвених наука, Београд, 2014, стр. 156; Петар Ђукић, „Становништво и демографско-економски развој: Свет и Србија“ . (у зборнику *Становништво и развој* (ур. Веселин Вукотић и др. Институт друштвених наука, Београд, 2012.), стр. 81 и 82. Услови за стицање пензије су пооштрени на сличан начин у ЕУ 27 и на Балкану. Рајко Косановић, *Пензијске реформе у земљама западног Балкана из европске перспективе*, Савез самосталних синдиката Србије, Београд, 2012, стр. 52-56.

грађанске солидарности. Најуспешнији штрајкови били су у развијеној Норвешкој, где нафтна индустрија има стратешко место.²²

У Немачкој је померање старосне границе прошло релативно мирно. Највећи отпор пружали су пилоти и контролори лета. Њихови штрајкови били су релативно најуспешнији, а синдикати мали и јаки.²³ У В. Британији је после 25 година од владавине Маргарет Тачер организован највећи штрајк! Међу 2 милиона штрајкача нашли су се радници, ђаци, студенти, наставници, државни службеници, цариници, адвокати и обични грађани. Упркос највећем штрајку у јавном сектору, користећи сва средства физичке силе, власт је донела рестриктивне законе.²⁴ У Француској, где је развијена политичка култура протеста, те су промене биле праћене масовним штрајковима у дужем периоду. Синдикати су били главни покретачи отпора, а прикључивали су им се и грађани. У октобру 2010. године на улицама је било око 3,5 милиона штрајкача и демонстраната. Били су против подизања старосне границе за пензију са 60 на 62 године. Масовно су протествовали и 2013. године, кад се најавила промена стицања пуне пензије (са 41 на 43 године стажа, а пуних 67 година живота).²⁵

У земљама на периферији тј. на југу ЕУ ситуација је била озбиљнија. Земље као што су Италија, Шпанија, Порту-

22 „Прекинут штрајк нафташа у Норвешкој“, *Б 92*, 12. 07. 2012, http://www.b92.net/biz/vesti/svet.php?yyyy=2012&mm=07&dd=10&nav_id=625273, (приступљено 02/08/2012.)

23 Пилоти су током септембра и октобра 2014. године организовали чак 6 штрајкова против повећања година за преверемину пензију. „Сутра нови штрајк пилота Lufthanze“, *Блиц*, 15. 10. 2014, <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/502833/Sutra-novi-strajk-pilota-Lufthanze>, (приступљено 15./10/ 2014.)

24 „УБританијинајвећиштрајкзапоследњих25година,ухапшене52особе“, *Блиц*, 30. 11. 2011, <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/292744/U-Britaniji-najveci-strajk-zapоследnjih-nekoliko-decenija-uhapsene-52-osobe>, (приступљено 14/12/ 2012.); „Британци у пензију са 69 година од 2040“, *Политика*, 06.12. 2013, <http://www.politika.rs/rubrike/Svet/Britanci-u-penziju-sa-69-godina-od-2040.lt.html>, (приступљено 10/12/2013.)

25 „Нови талас штрајкова у Француској против пензионе реформе, *Политика*, 12. 10, 2010, <http://www.politika.rs/vesti/najnovije-vesti/Novi-talas-strajkova-protiv-penzione-reforme-u-Francuskoj.sr.html>, (приступљено 15/12/2010.);

„Протести у Француској због најављене реформе пензионог система“, *Блиц*, 11.09. 2013, <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/404569/Protesti-u-Francuskoj-zbog-najavljene-reforme-penzionog-sistema>, (приступљено 18/01/2014.)

гал и Грчка имале су брже и драстичније промене пензијског система. Наиме, то је зависило од степена задужености земље и притиска међународних кредитора (ММФ, СБ, ЕЦБ). Грчка је 2012. године имала задуженост 165,3% (од БДП), Шпанија 80,9%, Португал 120,3%, а Италија 127,3%.²⁶ У Италији је организовано више генералних штрајкова против реформе пензијског система. Међу њима издвајају се штрајкови које су покретали раднички синдикати. Више десетина хиљада радника је крајем 2012. године марширало улицама Рима против смањења пензија а раста пореза.²⁷ У Грчкој су пензије смањене за 40% још 2005. године, када је организован генерални штрајк.²⁸ У наредном периоду пензионери су сиромашили, а услови за стицање пензије су поштрени. У пролеће 2012. године на тргу у Атини спалио се 71-годишњи пензионер Димитрус Христулас Био је то повод за друге протесте. Те године пензије и плате су смањене за 18%, а повећани порези за 52%.²⁹ Повод за један од генералних штрајкова Грка био је закон о одласку у пензију са 67 година живота, који би се постепено применио до 2040. године.³⁰

Штрајковали су и јавно протествовали и у новим чланицама ЕУ. У Пољској су незадовољни радници из синдиката Солидарност ланцима затворили излазе из парламента, у којем су посланици донели одлуку о одласку пензију са 67 година, за жене до 2040, а за мушкарце до 2020. године. Нешто касније је 100 000 радника, организованих од стране три синдиката, демонстрирало против власти и пензионе

26 Слободан Комазец, *Слом финансијске империје и нова стратегија крупног капитала*, Београд, 2014, стр. 33.

27 „Десетине хиљада Римљана у маршу против смањења пензија“, *Курир*, 16.12. 2012, <http://www.kurir.rs/desetine-hiljada-rimljana-u-marsu-protiv-smanjavanja-penzija-clanak-278270>, (приступљено 20/12/2012.)

28 Европу потресају штрајкови, *РТС*, 14. 05. 2005, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/10/Svet/61591/Evropu+potresaju+%C5%A1trajkovi.html?email=yes>, (приступљено 15/05/2005.)

29 Дејан Мировић, „Шта је ЕУ донела Грчкој“, *Нова српска политичка мисао*, 08.06.2014, <http://www.nspm.rs/ekonomska-politika/sta-je-eu-donela-grckoj.html>, (приступљено 10/12/2014.)

30 „Нови сукоби у Атини после сахране пензионера који се убио због оскудице“, *Блиц*, 07. 04, 2012, http://www.blic.rs/Vesti/Svet/316173/Novi-sukobi-u-Atini-posle-sahrane-penzionera-koji-se-ubio-zbog-oskudice_ (приступљено 11/04/2012.); „Генерални штрајк у Грчкој“, *Б 92*, 24. 06. 2005, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2005&mm=06&dd=24&nav_category=78&nav_id=171274, (приступљено 15/08/2010.)

реформе.³¹ Крајем 2011. године у Румунији је протествовало 5 000 војних пензионера због смањења пензија за 50%.³² Током 2013. године пензионери демонстрирали су против сиромаштва.

Реформе здравства и система образовања

Суштина реформе здравствене и социјалне заштите током светске економске кризе се своди на мања издвајања из државног буџета, смањење броја запослених и њихових зарада и приватизацију. Према подацима ОЕЦД-а од 2009. до 2011. године значајно су смањена потрошња у здравству, а појединац у томе учествује са 10% у најразвијенијим земљама а у мање развијеним 35%.³³ Запослени у здравству су често подржавали штрајкове и протесте против политике штедње у јавном сектору, губитка радних места, смањења пензија и зарада. Посебно су грађани били солидарни у презадуженим државама света (Аргентина, Шпанија, Португал, Италија и Грчка). Приватизацији здравствених установа све више су се супростављали и грађани у развијеним државама.

Први корак које су владе предузимале било је смањење зарада, радних места и здравствених установа. Томе су се запослени супростављали већ на саму најаву. У Шпанији здравство највише зависи од локалних самоуправа. Због плана да се смањи број запослених за 75.000, упосли више хонорарних радника и затвори више државних здравствених центара протествовало се више пута од новембра 2012. до фебруара 2013. године. На хиљаде лекара, медицинских сестара и осталог особља протествовало је због покушаја при-

31 „Читав сат гневни радници нису пуштали полјске посланике да изађу“, *Блиц*, 11.05. 2012, <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/323284/Citav-sat-gnevni-radnici-nisu-pustali-poljske-poslanike-da-izadju>, (приступљено 20/05/2012.); „Више од 100 000 радника дало последње упозорење Влади у Варшави“, *Блиц*, 14. 09. 2013, http://www.blic.rs/Vesti/Svet/405437/Vise-od-100000-radnika-dalo-poslednje-upozorenje-Vladi-u-Varsavi_ (приступљено 21/10/2013.)

32 „Румунија:Штрајк војних пензионера“, *Б 92*, 25.11.2011, [http://www.b92.net/biz/vesti/region.php?yuuu=2011&mm=01&dd=25&nav_id=488124.\(iđeñđóišáif26/11/2011.\)](http://www.b92.net/biz/vesti/region.php?yuuu=2011&mm=01&dd=25&nav_id=488124.(iđeñđóišáif26/11/2011.))

33 Маринковић, Катарина (2013). ОЕЦД: Смањивање државних буџета угрозило здравствену потрошњу, *Бизнис и финансије*, 21. новембар. 2013, <http://bif.rs/2013/11/oecd-smanjivanje-drzavnih-budzeta-ugrozilo-zdravstvenu-potrosnju/#sthash.1TuL8LbP.dpbs>, (приступљено 01/11./2014)

ватизације 6 од 20 државних болница, и 10% од свих домова здравља („Бели талас“). Са њима су се солидарисали и пацијенти. Једна од парола била је следећа: „Смањење буџета за здравство је злочин!“³⁴. Почетком децембра 2012. године чак 10.000 инвалида је демонстрирало у Мадриду против отпуштања особа које се брину о њима и укидање центара за инвалиде.³⁵ У Каталонији је неколико месеци пре тога била сасвим укинута социјална помоћ.

У Португалу су здравствени радници у време штрајкова радили минимално (хитне службе), а у за време штрајка су отказивали на хиљаде операција и прегледа. Више од 90% лекара у јавном сектору (или 26 000) је штрајковало због смањења средстава за здравство. Тако је било и у јулу 2014. године.³⁶ У Француској је још 2009. године најављена реформа, којом би се угасило 110 000 радних места. Против политике Николе Саркозија (Nicolas Sarkozy) и тога демонстрирало је у Паризу десетине хиљада људи средином маја 2009.³⁷ Касније је било још масовних протеста, али се штедња у здравству наставила. У Великој Британији је крајем 2011. године два милиона запослених у јавним службама протествовало због смањења буџетских средстава и реформи истих. После су лекари штрајковали за више плате и боље услове рада, али и против приватизације ових услуга. Од 2008. до 2013. године затворене је 25 здравствених установа. Почетком 2013. године у Лондону је протествовало више од 25.000 грађана против затварања дела болнице.³⁸ Незадовољни реформом

34 „Шпанци поново протествовали због приватизације дела здравства“, *Блиц*, 14. 01. 2013, http://www.blic.rs/Vesti/Svet/362478/Spanci-ponovo-protestovali-zbog-privatizacije-dela-zdravstva/ostavi-komentar_ (приступљено 23/01/2013.)

35 Протест особа с инвалидитетом у Мадриду, *Блиц*, 02. 12. 2012, http://www.blic.rs/Vesti/Svet/356006/Protest-osoba-s-invaliditetom-u-Madridu_ (приступљено 08/12/2012.)

36 „Отказано хиљаде операција у Португалу због штрајка“, *Блиц*, 09.07. 2014, http://www.blic.rs/Vesti/Svet/479488/Otkazano-hiljade-operacija-u-Portugalu-zbog-strajka_ (приступљено 10/07/2014.)

37 Европу потресају штрајкови, *РТС*, 14. 05. 2005, http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/10/Svet/61591/Evropu+potresaju+%C5%A1trajkovi.html?email=yes_ (приступљено 01/ 06/2009.)

38 „Више од два милиона радника данас на улицама Британије“, *24 sata*, 30.11.2011, http://arhiva.24sata.rs/vesti/ekonomija/vest/vise-od-dva-miliona-radnika-danas-na-ulicama-britanije/20710.phtml_ (приступљено 05/12/2012.);

„Око 25 000 демонстраната на улицама Лондона због затварања дела

здравства били су и у Италији, Словачкој, Немачкој, Данској, Бугарској, Грчкој, Македонији и Мексику. У Аргентини се током генералног штрајка у априлу 2014. године поставило питање о проневери пара за здравство³⁹ У Румунији су грађани у 40 градова демонстрирали против нацрта закона о смањењу средстава за здравство и приватизацији служби.⁴⁰ У Немачкој се штрајковало за 6,5 % више зараде, а у Словачкој за боље услове рада и веће зараде (за 300%).⁴¹ Посебно су се бунили болнички лекари, од којих је трећина (крајем 2011. године) или 2 000 лекара дало отказ. У другом протесту отказ на посао дало је 403 лекара и 140 анестезиолога. То је довело до ванредног стања у болницама и суспензије рада синдиката.⁴² Највећи пораз доживели су болничари у Кенији. Тражили су веће плате и боље услове рада, а добили су отказ.⁴³ Укратко, запослени у здравству су најчешће били међу демонстрантима против смањења средстава за јавне службе. Смањење средстава за образовање и његова реформа били су повод за губитак радних места и бројне штрајкове и протесте запослених. ученика, студената и грађана.⁴⁴ Што се криза више продубљивала протести су били чешћи и масовнији, а реакција власти све бруталнија. Најважнији захтеви штрајкача и демонстраната широм света били су различити.

болнице“, *Блиц*, 26. 01. 2013, http://www.blic.rs/Vesti/Svet/364647/Okol-25000-demonstranata-na-ulicama-Londona-zbog-zatvaranja-dela-bolnice_ (приступљено 28/01/2013.)

- 39 „Аргентина паралисана штрајком“, *Блиц*, 10. 04. 2014, http://www.blic.rs/Vesti/Svet/457059/Argentina-paralisana-generalnim-strajkom_ (приступљено 21/05/2014.)
- 40 Петровић, М. „Румунија изненада прокључала“, *Политика*, 17. 01. 2012, http://www.politika.rs/rubrike/Svet/Rumunija-iznenada-prokljucala.sr.html_ (приступљено 18/01/2012.)
- 41 „Штрајк 20.000 државних радника у Немачкој“, *Блиц*, 21. 03. 2012, http://www.blic.rs/Vesti/Svet/312902/Strajk-20000-drzavnih-radnika-u-Nemackoj_ (приступљено 25/03/2013.)
- 42 „Масовни отказ лекара у Словачкој, ванредно стање у болницама“, *РТВ*, 28. 11. 2011, http://www.rtv.rs/sr_lat/evropa/masovni-otkaz-lekara-u-slovackoj-vanredno-stanje-u-bolnicama_286812.html (приступљено 30/11/2011.)
- 43 „Кенијска влада отпустила 25.000 штрајкача“, *24 сата*, 08. 03. 2012, http://arhiva.24sata.rs/vesti/svet/vest/u-keniji-otpusteno-25-000-bolnicarki-koje-su-strajkovale/32008.phtml_ (приступљено 10/04/2012.)
- 44 Новаковић, Нада, (2014), „Глобализација, глобализација образовања и Болоњска декларација“, *Теме*, Универзитет у Нишу, Ниш, бр. 1/2014, стр. 290-294

На једној страни су се нашли они који су тражили доследнију примену реформи образовања, а на другој противници тих реформи. Против смањења средстава за јавно образовање у Шпанији је демонстрирало 2011. године 100.000 солидарних ђака, наставника и родитеља.⁴⁵ У Чилеу су скоро сваке јесени студенти, професори, родитељи и грађани. су протествовали против реформе образовања, а залагали се за бесплатно образовање. У јесен 2011. године широм земље било је 600 000 демонстраната, у мају 2012. године и у јесен 2013. године по 100.000 студената.⁴⁶ У Мексику су свој гнев изразили наставници државних школа. Они су били против наметнутих услова рада и реформе образовања. У септембру 2013. године су три недеље камповали на тргу у Мексико Ситију, а учитељи су нешто после блокирали долазак до престонице. Током 2014. године било је и масовних студентских протеста и демонстрација грађана због киднаповања и убиство 43 студента.⁴⁷ У Канади је током 2012. године трајао „рат“ студената и власти. Повод је била најава раста школарина. Штрајковало је око 165.000 студената на 25 универзитета у покрајини Квебек, а десетине хиљада је са грађанима демонстрирало улицама Монетрала. Њихов гнев био је уперен против неолибералног капитализма, а тражили су бесплатно образовање.⁴⁸ У В. Британији је протествовало 50.000 студената и

45 „Мадрид: 100 000 на протесту“, *Б 92*, 22. 10. 2011, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?уууу=2011&mm=10&dd=22&nav_id=551637___ (приступљено 29/10/2012.)

46 „Чиле: Протест студената – 500 ухапшених, 14 повређених“, *Политика*, 05.08.2011, http://www.politika.rs/vesti/najnovije-vesti/Cile-protest-studenata-500-uhapsenih-14-povredjenih.sr.html_ приступљено 10/08/2011.) (приступљено „У Чилеу (америчком савезнику) протестује 100.000 студената“, *Фронтал*, 09. 05, 2013, www.frontal.rs/index.php?option=btg_novosti&idnovost=33145_ (приступљено 01/ 06./2013.)

47 „Хиљаде наставника заузеле центар Мексико Ситија“, *Блиц*, 13. 09. 2013, <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/405318/Hiljade-nastavnika-zauzele-centar-Meksiko-Sitija>, (приступљено 15/09/ 2013.); „Мексико: Учители блокирали пут“, *Новине новосадске*, 01. 10. 2013, <http://novinenovosadske.rs/meksiko-ucitelji-blokirali-put/>, (приступљено, 11/11/2013.), „Нереди у Мексику због нестанка студената“, *Мондо*, 13. 10. 2014, <http://mondo.rs/a735976/Info/Svet/Sukoba-policije-i-nastavnika-na-jugu-Meksika-zbog-nestalih-studenata.html>, (приступљено 05/01/2015.)

48 „Настављен студенски протест у Монтреалу, приведено 400“, *Блиц*, 24. 05. 2012, <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/325075/Nastavljeni-studentski-protesti-u-Montrealu-privedeno-400>, (приступљено ; „Монтреал: Студенти голишави протествују против повећања школарина“, *24 сата*, 12. 06.. 2012, <http://>

професора против укидања владиних стипендија, троструког раста школарина и за 40% мањег буџета за образовање. Земљом је завладало насиље, а влада је усвојила те законе.⁴⁹ У Италији су у јесен 2012. године у 90 градова студенти, ђаци и просветни радници демонстрирали против високих такси, нижих стипендија и мера штедње уопште.⁵⁰ Протеста је било и у Данској, где је 2013. године против реформе образовања у фебруару 2011. демонстрирало 30.000 људи.⁵¹

Осврт на поменуте штрајкове радника и протесте грађана широм света наводи на закључак да је њихова ефикасност у време глобалне економске кризе била различита. Они су били различити по броју и структури учесника, дужини трајања, подршци синдиката и грађанских удружења и сектору у којем су организовани. Различит је био и степен солидарности међу штрајкачима и подршка од стране других грађана. Медији су највише штитили интересе крупног капитала. Моћ послодаваца је долазила до изражаја код доношења нових закона, али и код гашења већ покренутих штрајкова и јавних протеста. На почетку избијања светске кризе штрајкови и протести били су ефикаснији, него што је то случај последњих година. Успешнији су били штрајкачи у развијенијим капиталистичким земљама, него у презадуженим земљама и онима на периферији и полупериферији капиталистичког система.

Литература

Arrighi, Giovanni: *Adam Smith in Being: Leneages of the Twenty First Century*, Verso, London, 2007.

„Аргентина паралисана штрајком“, *Блиц*, 10. 04, 2014,

arhiva.24sata.rs/m/vesti/svet/vest/montreal-studenti-golisavi-protestu-protiv-rovacanja-skolarina/43616.phtml_(приступљено 15/07/2012.)

49 Милошевић, Милан, „Студентске демонстрације у Лондону“, *Време*, 10. 11. 2010, <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=960616>, (приступљено 21/11/2010.)

50 „Студентска буна у 90 италијанских градова“, *Курир*, 17. 09. 2012, http://www.kurir.rs/studentska-buna-u-90-italijanskih-gradova-clanak-456926_, (приступљено 20/09/2013.)

51 „Око 30 000 људи протестовало у Данској због реформе образовања“, *Блиц*, 28. 03.2013, http://www.blic.rs/Vesti/Svet/377215/Око-30000-Људи-protestovalo-u-Danskoj-zbog-reforme-obrazovanja_, (приступљено 07/04/2013.)

- <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/457059/Argentina-paralisana-generalnim-strajkom> (приступљено 21/05/2014.)
- „Британци у пензију са 69 година од 2040“, *Политика*, 06.12. 2013, <http://www.politika.rs/rubrike/Svet/Britanci-u-penziju-sa-69-godina-od-2040.lt.html>, (приступљено 10/12/2013.)
- „Чиле: Протест студената – 500 ухапшених, 14 повређених“, *Политика*, 05.08.2011,
<http://www.politika.rs/vesti/najnovije-vesti/Cile-protest-studenta-500-uhapsenih-14-povredjenih.sr.html>, (приступљено 10/08/2011.)
- „Читав сат гневни радници нису пуштали полјске посланике да изађу“, *Блиц*, 11.05. 2012, <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/323284/Citav-sat-gnevni-radnici-nisu-pustali-poljske-poslanike-da-izadju>, (приступљено 20/05/2012.);
- „Данас генерални штрајк у Грчкој“, *24 Sata*, 16. 07. 2013, (приступљено 20/07/2013.)
- „Десетине хиљада Римљана у маршу против смањења пензија“, *Курир*, 16.12. 2012, <http://www.kurir.rs/desetine-hiljada-rimljana-u-marsu-protiv-smanjenja-penzija-clanak-278270>, (приступљено 20/12/2012.)
- Ђукић, Петар, „Становништво и демографско-економски развој: Свет и Србија“. У зборнику *Становништво и развој*, ур. Веселин Вукотић и др., Институт друштвених наука, Београд, 2012.
- Eurostat : *Unemployment Statistics (2014)*, <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (приступљено 10/01/2015.)
- „Европу потресају штрајкови“, *РТС*, 14. 05. 2005, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/10/Svet/61591/Evropu+potresaju+%C5%A1trajkovi.html?email=yes>, (приступљено 01/06/2009.)
- „Генерални штрајк у Грчкој“, *Б 92*, 24. 06. 2005, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2005&mm=06&dd=24&nav_category=78&nav_id=171274, (приступљено 15/08/2010.)
- „Генерални штрајк у Грчкој“, *Радничка борба*, 08. 05. 2010, <http://www.radnickaborba.org/2010/05/08/606/>, (приступљено 15/08/2008.)
- „Генерални штрајк у Италији окупио стотине хиљада радника“, *Блиц*, 06. 05. 2011, <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/252275/Generalni-strajk-u-Italiji-okupio-stotine-hiljada-radnika>, (приступљено 06/06/2012.)

- Harvey, David : *The Enigme of the Capital and Crisis of Capitalism*, Profile Book, London, 2010.
- „Хиљаде наставника заузело центар Мексико Ситија“, *Блиц*, 13. 09. 2013, <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/405318/Hiljade-nastavnika-zauzele-centar-Meksiko-Sitija>, (приступљено 15/09/2013.)
- „Кенијска влада отпустила 25.000 штрајкача“, *24 сата*, 08. 03. 2012, <http://arhiva.24sata.rs/vesti/svet/vest/u-keniji-otrusteno-25-000-bolnicarki-koje-su-strajkovale/32008.phtml>(приступљено 10/04/2012.)
- Катић, Небојша, „Неолиберални корени светске економске кризе“, *Нова српска политичка мисао*, Београд, бр. 3-4/2009.
- Комазец, Слободан: *Слом финансијске империје и нова стратегија крупног капитала*, Београд, 2014.
- Косановић, Рајко, *Пензијске реформе у земљама западног Балкана из европске перспективе*, Савез самосталних синдиката Србије, Београд, 2012.
- Ковач, Оскар, „Узроци и могући концепти решавања светске финансијске кризе“, *Нова српска политичка мисао*, Београд, бр. 3-4/2009.
- Лаловић, Марина, “Фијат између референдума и штрајка“, *Политика*, 14 01.2011, <http://www.politika.rs/rubrike/Svet/Fijat-izmedju-referenduma-i-strajka.sr.html>, (приступљено 20/01/2012.)
- „Мадрид: 100 000 на протесту“, *Б92*, 22. 10. 2011, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=10&dd=22&nav_id=551637_(приступљено 29/10/2012.)
- Маринковић, Катарина, „ОЕЦД: Смањивање државних буџета угрозило здравствену потрошњу, *Бизнис и финансије*, 21. новембар.2013, <http://bif.rs/2013/11/oecd-smanjivanje-drzavnih-budzeta-ugrozilo-zdravstvenu-potrosnju/#sthash.1TuL8LbP.dpbs>, (приступљено 01/11./2014)
- „Масовни отказ лекара у Словачкој, ванредно стање у болницама“, *РТВ*, 28. 11. 2011, http://www.rtv.rs/sr_lat/evropa/masovni-otkaz-lekara-u-slovackoj-vanredno-stanje-u-bolnicama_286812.html, (приступљено 30/11/2011.)
- Матић, Петар „Државни капацитет у доба глобализације“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије. Београд, бр. 3/2012.

- „Мексико: Учитељи блокирали пут“, *Новине новосадске*, 01. 10. 2013, <http://novinenovosadske.rs/meksiko-ucitelji-blokirali-put/>,(приступљено, 11/11/2013.)
- Милановић Бранко: *Богаташи и сиромаси*, Службени гласник, Београд, 2012.
- „Милиони путника у проблему: Штрајк лондонског метроа“, *Блиц*, 28. 04. 2014, http://www.blic.rs/Vesti/Svet/461076/Milioni-putnika-u-problemu-Strajk-londonskog-metroa_ (приступљено 06/05/2014.)
- Милошевић, Милан, „Студентке демонстрације у Лондону“, *Време*, 10. 11. 2010, <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=960616>, (приступљено 21/ 11/2010.)
- Милошевић, Милан, Enzo, Mangini i Andrej, Ivanji,, „Европа на улици:Француска епидемија у држави благостања“, *Време*, 28. 10,2010, бр.1034, <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=957621>,(приступљено 01/11/2010.)
- Мировић, Дејан, „Шта је ЕУ донела Грчком“, *Нова српска политичка мисао*, 08. 06. 2014, <http://www.nspm.rs/ekonomska-politika/sta-je-eu-donela-grckoj.html>,(приступљено 10/12/2014.)
- „Монтреал: Студенти голишави протестују против повећања школарина“, *24 сата*, 12. 06.. 2012, <http://arhiva.24sata.rs/mvesti/svet/vest/montreal-studenti-golisavi-protestu-protiv-povecanja-skolarina/43616.phtml>(приступљено 15/07/2012.)
- „Настављен студентски протест у Монтреалу, приведено 400“, *Блиц*, 24. 05. 2012, <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/325075/Nastavljeni-studentski-protesti-u-Montrealu-privedeno-400>, (приступљено 05/06/2012)
- „Немачки пилоти и железничари у штрајку“, *Блиц*, 07.10. 2014. <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/500508/Nemacki-piloti-i-zeleznicari-u-strajku>,(приступљено 10/10/2014.)
- „Нереди у Мексику због нестанка студената“, *Мондо*, 13. 10. 2014, <http://mondo.rs/a735976/Info/Svet/Sukoba-policije-i-nastavnika-na-jugu-Meksika-zbog-nestalih-studenata.html>, (приступљено 05/01/2015.)
- Новаковић, Нада, „Глобализација, глобализација образовања и Бољоњска декларација“, *Теме*, Универзитет у Нишу, Ниш, бр. 1/2014.
- „Нови сукоби у Атини после сахране пензионера који се убио због оскудице“, *Блиц*, 07. 04, 2012, <http://www.blic.rs/Vesti/>

- Svet/316173/Novi-sukobi-u-Atini-posle-sahrane-penzionera-koji-se-ubio-zbog-oskudice_(приступљено11/04/2012.)
- „Нови талас штрајкова у Француској против пензионе реформе“, *Политика*, 12. 10.2010, <http://www.politika.rs/vesti/najnovije-vesti/Novi-talas-strajkova-protiv-penzione-reforme-u-Francuskoj.sr.html>, (приступљено 15/12/2010.)
- “Одржан највећи генерални штрајк у повијести Португала“, *Радничка борба*, 03. 12. 2010, <http://www.radnickaborba.org/2010/12/03/841/>, (приступљено 08/12/2011.)
- „Око 25 000 демонстраната на улицама Лондона због затварања дела болнице“, *Блиц*, 26. 01. 2013, <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/364647/Око-25000-demonstranata-na-ulicama-Londona-zbog-zatvaranja-dela-bolnice>, (приступљено 28/01/2013.)
- „Отказано хиљаде операција у Португалу због штрајка“, *Блиц*, 09.07. 2014, <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/479488/Otkazano-hiljade-operacija-u-Portugalu-zbog-strajka>, (приступљено 10/07/2014.)
- „Паралисана земља: Грчка у генералном штрајку“, *Блиц*, 27. 11. 2014, <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/514621/PARALISANA-ZEMLJA-Grcka-u-generalnom-strajku>, (приступљено 29/11/2014.)
- Петровић, Милан, „ Румунија изненада проклјучала“, *Политика*, 17. 01. 2012, <http://www.politika.rs/rubrike/Svet/Rumunija-iznenada-prokljucala.sr.html>, (приступљено 18/01/2012.)
- «Прекинут штрајк нафташа у Норвешкој“, *Б 92*, 12. 07. 2012, http://www.b92.net/biz/vesti/svet.php?yyyy=2012&mm=07&dd=10&nav_id=625273, (приступљено 02/08/2012.)
- „Протест у Паризу: Хоће да раде и недељом“, *Васељенска*, 03. 10. 2013, <http://www.vaseljenska.com/vesti-dana/protest-u-parizu-hoce-da-rade-nedeljom/>, (приступљено 05/10/2013.)
- „Протест особа с инвалидитетом у Мадриду“, *Блиц*, 02. 12. 2012, <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/356006/Protest-osoba-s-invaliditetom-u-Madridu>, (приступљено 08/12/2012.)
- „Протести у Француској због најављене реформе пензионог система“, *Блиц*, 11.09.2013, <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/404569/Protesti-u-Francuskoj-zbog-najavljene-reforme-penzionog-sistema>, (приступљено 18/01/2014.)
- Радоја, Бранка (прир.), „Шпањолци на улицама против реформе рада“, *Слободна Европа*, 29. 03. 2012, <http://www.slo>

- bodnaevropa.org/content/spanci_na_ulicama_protiv_reforme_rada/24530880.html_(приступљено 30/03/2012.)
- „Румунија: Штрајк војних пензионера“, *Б* 92, 25. 01. 2011, http://www.b92.net/biz/vesti/region.php?уууу=2011&mm=01&dd=25&nav_id=488124,(приступљено 26/11/2011.)
- „Словенци неће привремене послове“, *Б* 92, 10. 04. 2011, http://www.b92.net/biz/vesti/region.php?уууу=2011&mm=04&dd=11&nav_id=505387,(приступљено 04/05/2011.)
- „Сутра нови штрајк пилота Луфтханзе“, *Блиц*, 15. 10. 2014, http://www.blic.rs/Vesti/Svet/502833/Sutra-novi-strajk-pilota-Lufthanze_(приступљено 15./10/ 2014.)
- „Штрајкови у Великој Британији због запошљавања странаца“, *Политика*, 30. 01. 2009. <http://www.politika.rs/vesti/najnovije-vesti/STRAJKOVI-U-VELIKOJ-BRITANIJI-ZBOG-ZA-POSLJAVANJA-STRANACA-i73369.sr.html>,___(приступљено 31/01/2009.)
- „Шпанци поново протествовали због приватизације дела здравства“, *Блиц*, 14. 01. 2013, http://www.blic.rs/Vesti/Svet/362478/Spanci-ponovo-protestovali-zbog-privatizacije-dela-zdravstva/ostavi-komentar_(приступљено 20/01/2013.)
- „Шпанија у пламену, масовна хапшења током генералног штрајка“, *Блиц*, 29. 03,2012, http://www.blic.rs/Vesti/Svet/314626/Spanija-u-plamenu-masovna-hapsenja-tokom-generalnog-strajka_(приступљено 11/04/2012.)
- „Шпањолска влада послала војску како би сломила штрајк контролора лета“, *Радничка борба*, 08. 12. 2010,<http://www.radnickaborba.org/2010/12/08/spanjolska-vlada-poslala-vojsku-kako-bi-razbila-strajk-kontrolora-leta/>, (приступљено 03/12/2012.)
- „Штрајк 20.000 државних радника у Немачкој“, *Блиц*, 21. 03. 2012, http://www.blic.rs/Vesti/Svet/312902/Strajk-20000-drzavnih-radnika-u-Nemackoj_(приступљено 25/03/2013.)
- „Штрајк радника у Грчкој”, РТС, 29. 06. 2010, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/11/Region/730696/%C5%A0trajk+radnika+u+Gr%C4%8Dkoj.html>,_(приступљено 10/06/2010.)
- Д. Шуковић, *Неједнакости, незапосленост и криза*, Институт друштвених наука, Београд, 2014.
- „У Британији највећи штрајк за последњих 25 година, ухапшене 52 особе“, *Блиц*, 30. 11. 2011, http://www.blic.rs/Vesti/Svet/292744/U-Britaniji-najveci-strajk-za-poslednjih-nekolikodecenija-uharsene-52-osobe_(приступљено 14/12/ 2012.)

- „У Чилеу (америчком савезнику) протестује 100.000 студената“, *Фронтал*, 09. 05, 2013, www.frontal.rs/index.php?option=btg_novosti&idnovost=33145, (приступљено 01/ 06./2013.)
- „У Француској проглашен национални штрајк“, *Моје новости*, 05 .03. 2013, http://mojenovosti.com/lat/index.php?option=btg_novosti&catnovosti=0&idnovost=63565&U-Francuskoj-proglasenacionalni-straik#.VNUc4_nF-2s, (приступљено 12/04/ 2013.)
- “Више од два милиона радника данас на улицама Британије”, *24 сата*, 30. 11. 2011. <http://arhiva.24sata.rs/vesti/ekonomija/vest/vise-od-dva-miliona-radnika-danas-na-ulicama-britanije/20710.phtml>, (приступљено 05/12/2012.)
- „Више од 100 000 радника дало последње упозорење Влади у Варшави“, *Блиц*, 14. 09. 2013, <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/405437/Vise-od-100000-radnika-dalo-poslednje-upozorenje-Vladi-u-Varsavi>, (приступљено 21/10/2013.), (приступљено 23/01/2013.)
- Влачо, Немања, „Италија у блокади“, Ренци на удару“, *Блиц*, 13. 12. 2014, <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/519013/Italija-u-blokadi-Renci-na-udaru>, (приступљено 16/ 01/2015.)

Nada G. Novakovic

*CRISIS, STRIKES AND PROTESTS
OF CITIZENS*

Resume

The text provides a sociological analysis of the characteristics of workers' strikes and protests during the global crisis. This is done for the period 2010-2014. years. It points to the multidimensionality crisis and necessary interdisciplinary approach in its research and resolution. The first part of work, I briefly review the most important concepts of the global crisis, followed by a survey of strikes and public protests during its expansion and deepening. There are a multitude of approaches and understandings of the causes, actors and consequences of the global crisis. Still no developed theory about the nature of the crisis, which could offer substantial and systemic solutions to overcome it. The author is more inclined to accept the view that the crisis is a prod-

uct of the neoliberal model of capitalist globalization. At its center are the interests of the global capitalist class, which through the crisis protect their interests. She burden of the crisis and its costs shifted to the middle and lower classes and strata. At the international level, the lowest pass countries and regions that are underdeveloped, dependent on the world's centers of economic, political, military, and general social power.

The central part of the paper deals with labor strikes, officials and other citizens protests on the occasion of the reform of these systems. One consequence of the crisis, a policy of "austerity" is selective and unfair to employees and the rest of the population. It protects the interests of capitalists at all levels. Most of the strikes and civil protests had for causes / reasons: 1.restrictive labor legislation that abolishes achieved economic, trade union and social rights, 3. mass layoffs of health, lower spending on health care and poorer quality of services. 5. "austerity policies", which brought lower wages, pensions, social benefits, and the increase of taxes and benefits to employers. The consequences of the above processes are the growth of economic and social inequality, poverty, unemployment and conflict. The text indicates the most important forms of resistance workers, civil servants and citizens mentioned reforms. Refers to the position of trade unions and the new social movements in the organization and conduct of strikes and public protests worldwide. Attention was focused on the developed capitalist countries of the world, but those that are in the south and the periphery of the EU. In this paper we analyze sociological, describe and explain the typical workers' strikes, protests and demonstrations during the crisis in different countries. In this way indicates the dynamics, shapes, mass, and (in) efficiency of this resistance. This is particularly evident in the over-indebted countries with high unemployment, poverty and social inequalities. In the EU as Greece, Spain and Portugal. So are detailed in the most typical strikes against labor market reforms and the dismantling of the so-called. "Welfare state". Protests and strikes in the least developed countries in the world are in the background. There is dominated by classic poverty, while the "new" brings the global crisis. Among the new poor include, as a rule, employed in precarious, temporary jobs, low wages and flexible labor relations. Finally, the author concludes that the strikes and protests in the reporting period were

ineffective. Their inefficiency is higher at the end of 2014 than at the beginning of the formation of the “second wave” of the crisis. The main cause is systemic in nature. The capitalist class in most developed countries has produced a crisis, managed, economic and social cost of shifting to less developed countries and lower classes and strata. Measures taken to resolve the crisis is acting as an “arsonist”, which can not be prevented numerous strikes and public protests impoverished and increasingly unemployed workers, members of the middle strata and other citizens

Keywords: world crises, strikes, protests, interests, capitalism, citizens.

Овај рад је примљен 30. јануара 2015. године а прихваћен за штампу на састанку редакције 28. априла 2015. године.